

meer studenten informatica willen trekken, dan is dit een partijdig verhaal over een ongeëngageerde en wereldvreemde wereld. Het verhaal roept ook wrevel op omdat het uiteindelijk aan de oppervlakte blijft. Als je werkelijk *nerds* beter wilt leren kennen is dit niet het goede boek want het reproduceert slechts een clichébeeld (Sherry Turkle graafde veel dieper in deze wereld). Als je computers beter wilt begrijpen is dit eveneens het foute boek want over die Don Juans kom je weinig te weten. En tenslotte: ook de aard van de relatie tussen de *nerd* en zijn machine blijft clichématig geduid in termen van liefdevolle betrekkingen.

Vanuit het oogpunt van de geschiedwetenschappen is het belangrijkste euvel van dit boek dat het het niveau van pioniersgeschiedenis niet overstijgt (wat het boek ook niet pretendeert overigens). Elk nieuw specialisme – en computerbouw/informatica is er zo een – kent een fase waarin de pioniers reflecteren op hun eigen geschiedenis: de pioniersgeschiedenis. Hoewel Rooijendijk zelf van een nieuwe generatie is, is ze er niet in geslaagd deze pioniersgeschiedenis te overstijgen. Ze vertelt de verhalen van de pioniers zelf – maar dat wel oneindig veel beter dan de pioniers het tot nu toe zelf ooit gedaan hebben. Hún jongensverhalen heeft ze gloedvol vertolkt.

Adrienne van den Bogaard
TU Delft

Monika Diederichs, *Wie geschoren wordt moet stil zitten. De omgang van Nederlandse meisjes met Duitse militairen* (Amsterdam: Boom, 2006) 231 p.
ISBN 10 9085063493

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden 130.000 tot 150.000 Nederlandse meisjes en vrouwen een relatie met een Duitse militair. Uit deze verhoudingen werden tussen 1940 en 1945 8.000 tot 10.000 kinderen geboren. De auteur van dit boek, Monika Diederichs, is een van deze kinderen. In 1995 besteedde *De Telegraaf* een artikel aan haar persoonlijke verhaal en combineerde dat met een oproep van de auteur aan vrouwen om mee te werken aan haar onderzoek. Diederichs kreeg tweehonderd schriftelijke reacties en tientallen telefonische. De reacties kwamen uit Nederland, de Nederlandse Antillen, de Verenigde Staten, Engeland en Duitsland. Ze interviewde 56 vrouwen.

Monika Diederichs had een zeer speciale toegang tot een groep vrouwen, die liever niet over het verleden sprak. De interviews vormden de belangrijkste bron voor het onderzoek, maar daarnaast heeft Diederichs ook gebruik gemaakt van een groot aantal schriftelijke bronnen. Dit was vooral materiaal van organisaties die zich bezighielden met de zorg voor ongehuwde meisjes en vrouwen en materiaal van Duitse instanties in Nederland.

Nederlandse vrouwen en meisjes die tijdens de Tweede Wereldoorlog een relatie hadden met een Duitse militair, bleken vooral afkomstig uit middenklasse milieus. Een derde van hen had een NSB-achtergrond. Vrijwel allemaal hadden ze een relatie met slechts één Duitse militair, waarmee een deel zich ook verloofde. Huwelijken kwamen niet veel voor, omdat de Duitse instanties dat ontmoedigden of vertraagden. De beeldvorming omtrent de ‘moffenhoeren’ week van deze werkelijkheid af: ze werden voorgesteld als afkomstig uit een arbeidersmilieu en er werd vooral nadruk gelegd op hun vermeende veelvuldig wisselende seksuele contacten.

De relaties die de vrouwen en meisjes aangingen werden geïdentificeerd in termen van landverraad en seksuele collaboratie. De vrouwen en meisjes werden na de oorlog voor deze collaboratie bestraft. Ze werden direct na de bevrijding door gewapende mannen opgehaald van huis, op een kar of podium geplaatst en publiekelijk kaalgeschoren. Daarna volgden nog andere vernederingen: het hoofd werd ingesmeerd met menie of pek, de vrouwen werden uitgescholden en bespuugd, sommige vrouwen werden over straat geslept, mishandeld, vernederd en enkelen werden verkracht. Sommige vrouwen werden ook enige tijd geïnterneerd. Van 113 plaatsen in Nederland is, door het onderzoek van Diederichs, bekend dat de bevrijding werd 'gevierd' met het kaalscheren van moffenhoeren.

De beschrijving van de bestraffing van de vrouwen en meisjes, die Diederichs geeft, is indringend, vooral ook door de combinatie met de foto's, die destijds van het rituele scheren zijn gemaakt. Het rituele kaalscheren van de vrouwen en meisjes werd door de lokale overheden in bepaalde gevallen gebruikt om de volkswoede over vijf jaar bezetting, vernedering en onderdrukking af te reageren en om zo bijtjesdag te voorkomen. Spontaan was de actie zelden. Het scheren werd reeds lang van te voren beraamd.

De Nederlandse meisjes en vrouwen deelden hun lot met Deense en Franse vrouwen, die relaties met Duitse militairen aangingen tijdens de oorlog. De Franse vrouwen werden ook bij de bevrijding kaalgeschoren en ansichtkaarten met foto's van dit scheren werden reeds voor de bevrijding aan Nederlandse vrouwen toegezonden. De vergelijking met andere landen wordt door Diederichs wel gemaakt, maar slechts terloops. Er wordt ook geen vergelijking gemaakt met andere periodes waarvan we weten dat een er sprake was van vergelijkbare relaties: die tussen Amerikaanse soldaten met vrouwen in het naoorlogse Duitsland of in Vietnam.

Diederichs centrale vraag is wat het begrip 'moffenmeid' of 'moffenhoer' betekende in maatschappelijke zin en voor de vrouwen zelf. Deze vraag wordt niet helemaal of niet bevredigend beantwoord. Diederichs maakt ook niet duidelijk waarom juist deze vraag tot centrale vraag is verheven. Hier wreekt zich dat de inbedding in een breder debat ontbreekt. De structuur van het boek is mede als gevolg hiervan rommelig.

De Nederlandse vrouwen zien zichzelf vooral als slachtoffers. Ze benadrukken dat liefde blind maakte en dat zij slechts een vriendelijke jongeman zagen, zonder zich te realiseren dat dat de vijand was of hun daad laakbaar. Van politiek wisten ze niks en wilden ze niks weten. Vanuit de vrouwen is het begrijpelijk dat ze hun verhaal achteraf zo vertellen. Opvallend is dat Diederichs die verhalen van de vrouwen niet kritisch tegen het licht houdt. Het is, op basis van het materiaal dat Diederichs presenteert, niet geloofwaardig dat de vrouwen zich zo weinig bewust waren van de implicaties van hun keuzes. Hun omgeving – ouders, vriendinnen, mensen van hun werk, kerk of school – reageerde afkeurend op hun relatie met een Duitse militair en die afkeuring werd niet bepaald onder stoelen of banken gestoken. Een deel van de vrouwen verkeerde door lidmaatschap van de NSB reeds in een sociaal isolement; zij werden reeds met de nek aangekeken en hun relatie met een Duitse militair maakte het isolement niet erger, soms wel iets meer draaglijk. Anderen raakten in een isolement of hielden hun relatie zorgvuldig verborgen.

Diederichs heeft een aangrijpend verhaal verteld, maar uiteindelijk heeft ze het niet aangedurfd of is het haar niet gelukt om een voldoende kritische houding aan te nemen ten aanzien van het verhaal van haar moeder en haar lotgenotes. Dat was ook

misschien wat veel gevraagd, maar het verhaal zou er wel door aan wetenschappelijke waarde hebben gewonnen.

Marlou Schrover
Universiteit Leiden

Joost Coté en Loes Westerbeek (eds.), *Recalling the Indies. Colonial culture & postcolonial identities* (Amsterdam: Aksant, 2005) 325 p. ISBN 10 9052601194

Zijn de spanningen rondom integratie van groepen met verschillende etnische achtergrond, religie of huidskleur een typisch fenomeen van het multiculturele Nederland van de 21e eeuw? De bundel van Coté en Westerbeek maakt duidelijk dat Nederland al eeuwenlang worstelt met de problematiek. Het boek richt zich specifiek op de zogenaamde Indische Nederlanders, kinderen geboren in voormalig Nederlands-Indië met zowel Europese als Aziatische voorouders. De bundel is deels een weergave van interviews met in Australië woonachtige Indische Nederlanders. Interviewmateriaal is in drie blokken integraal opgenomen, aangevuld met bijdragen waarin achtergronden en ontwikkeling van de groep Indische Nederlanders wordt geanalyseerd.

De definitie van Indische Nederlanders lijkt eenvoudig maar maskeert een complexe werkelijkheid. Veel in Indië geboren Nederlanders (met twee blanke ouders) zagen zichzelf ook als Indische Nederlander. Verder waren adoptie en buitenechtelijk nageslacht meer regel dan uitzondering. De in het boek gehanteerde werkdefinitie spreekt dan ook over 'het complex van culturele aanpassingen tussen Oost en West'. Omdat de Indische Nederlander administratief niet bestond is de omvang van de groep moeilijk te bepalen. Uit de schaarse cijfers valt op te maken dat in 1900 67 procent van de 70.000 Europeanen in Indië was geboren. Onduidelijk en niet te achterhalen is bij hoeveel van dat aantal Aziatisch bloed door de aderen stroomde.

Heterogeniteit karakteriseert het onderwerp maar ook het boek zelf. Naast de interviews zijn er bijdragen vanuit minstens vier verschillende invalshoeken. Sociale en politieke geschiedenis zit in het hoofdstuk van Jean Gelman Taylor over gemengd huwelijk en bekering tot de islam van Nederlanders in dienst van de *vo*. Datzelfde geldt voor de bijdrage van Ulbe Bosma over de maatschappelijke positie van de Indische Nederlanders begin twintigste eeuw. Behalve de inleiding schreef Joost Coté een stuk over de Indische Nederlander in de koloniale literatuur. De hoofdstukken van Esther Captain en Loes Westerbeek zijn te karakteriseren als identiteitgeschiedenis. Onder die categorie valt ook het hoofdstuk van Wim Willems over de Indische migranten in de naoorlogse periode maar hij geeft eveneens een goed beeld van de Nederlandse emigratiepolitiek in die jaren. Weer een ander genre is de fictieve historische reconstructie van een Indisch-Nederlandse familie door Pamela Pattynama.

In de inleiding wordt deze veelheid aan benaderingen gelegitimeerd vanuit het prille stadium waarin de geschiedschrijving van de Indische Nederlanders zou verkeren. Maar veel van de bijdragen zijn bewerkingen van eerder verschenen artikelen of, in het geval van de bijdrage van Bosma, een Engelse bloemlezing van een omvangrijk Nederlandstalig oeuvre op dit onderwerp. Belangrijker dan het precieze stadium van de geschiedschrijving, is de vraag wat alle benadering bij elkaar ons vertellen over de Indische Nederlanders. Een direct antwoord daarop wordt door de samenstellers niet gegeven en is ook lastig uit het boek op te maken.